

PTASIE ARCHIWUM X

W XXI wieku ornitologia wciąż skrywa wiele tajemnic. Na naszej planecie żyją gatunki ptaków praktycznie nieznanie nauce. Niektóre z nich są tak tajemnicze i rzadko obserwowane, że nie ma pewności, czy istnieją.

PIOTR GRYZ

www.ornitofrenia.pl

Kokoszka czerwonodzioba jest lub była gatunkiem nielotnym bądź słabo latającym.

Kokoszka czerwonodzioba

ZNAMY JĄ TYLKO Z JEDNEGO OKAZU, POZYSKANEGO W GRUDNIU 1929 NA WYSPIE MAKIRA W ARCHIPELAGU SALOMONA. OD TAMTEJ PORY KILKAKROTNIENIE RAPORTOWANO O OBSERWACJACH TEGO GATUNKU, LECZ ŻADNA NIE ZOSTAŁA UDOKUMENTOWANA ZDJĘCIAMI. SZACUJE SIĘ, ŻE JEŻELI KOKOSZKA CZERWONODZIOMA WCIĄŻ ŻYJE, JEJ POPULACJA LICZY MNIEJ NIŻ 50 OSOBNIKÓW.

Wyspy Salomona to archipelag leżący na Oceanie Spokojnym, na północny wschód od Australii. Jest on znany przede wszystkim z burzliwych wydarzeń historycznych. Podczas II wojny światowej (1942–1943) na tych malowniczych wyspach toczyły się jedne z najbardziej zaciętych bitew morskich, lądowych i powietrznych. Skaleń tych starć może obrazować fakt, że tylko na jednej z cieśnin pomiędzy wyspami Guadalcanal i Savo zatopiono tak wiele okrętów, że wśród historyków znana jest ona jako Cieśnina Żelaznego Dna. Szacuje się, że podczas całej batalii życie straciło blisko 40 000 Japończyków i Amerykanów.

Zapewne bombardowania, ostrzał artyleryjski z ogromnych dział okrętowych i wycieki ropy ze zniszczonych jed-

fol. Matt Stanley / American Museum of Natural History

nostek zebrały krwawe żniwo również wśród tutejszych zwierząt, w tym ptaków, spośród których nie brakowało endemitów. Najciekawszym i najbardziej tajemniczym z nich jest kokoszka czerwodzioba *Pareudiastes silvestris* – odkryta zaledwie 13 lat wcześniej na jednej z wysp, znanej pod nazwą Makira lub San Cristobal. Na Wyspach Salomona prowadził wtedy badania zespół naukowców ze słynnym biologiem i ewolucjonistą Ernstem Mayrem (1904–2005), nazywanym później „apostolem Darwina” lub „Darwinem XX wieku”. 4 grudnia 1929 do obozu naukowców przyszedł jedyny syn wodza miejscowego plemienia, trzymając w rękach martwego ptaka. Gdy Mayr go obejrzał, zdał sobie sprawę z tego, że ma do czynienia z nowym gatunkiem, nieznanym nauce...

LEŚNA KOKOSZKA

Kokoszka czerwodzioba pod względem ubarwienia i morfologii przypomina nieco żyjącą w Polsce kokoszkę zwyczajną *Gallinula chloropus*. Samiec ma głowę, szyję i pierś jednolicie ląpkowociemnoniebieskie, prawie czarne na podbródku i w przedniej części głowy. Barkówki, pokrywy skrzydłowe i lotki drugorzędowe są brązowo-czarne z zielonkawym odcieniem, a reszta ciała jest matowa – brązowo-czarna. Po dokładnym przyjrzeniu się widać jednak zasadnicze różnice między oboma gatunkami kokoszek. Przede wszystkim kokoszka czerwodzioba jest znacznie mniejsza – samiec osiąga rozmiary zbliżone do wodnika *Rallus aquaticus* (dł. 26,5 cm, masa ciała 450 g). Tarczka czołowa jest bardziej płaska i cieńsza niż u kokoszki zwyczajnej. Ma także inne ubarwienie – jest niebieskoszara, a nie czerwona. Różni się też sylwetką – jej czerwono zabarwione nogi są proporcjonalnie dłuższe, lecz z krótszymi i grubszymi kośćmi stępowo-śródstopowymi oraz palcami. Bardzo krótkie sterówki i lotki drugorzędowe są natomiast miękkie i luźne, przypominające włosy.

Wszystkie te cechy wskazują, że mamy do czynienia z gatunkiem naziemnym, świetnie biegającym i bardzo słabo latającym lub wręcz nielotnym. Niestety, znamy go tylko z jednego okazu, a o jego biologii nie wiemy prawie nic. Nie wiadomo na przykład, czy występował u niego dy-

morfizm płciowy. Nie jest również znany głos tego gatunku, jego dieta, nie ma żadnych informacji na temat biologii lęgowej. Wiadomo jedynie, że zamieszkuje lub zamieszkiwał gęste górskie lasy porastające strome zbocza. Holotyp pozyskano na wysokości 580 m n.p.m., lecz raportowano także obserwacje w skalistych dolinach poniżej 425 m. Lasy będące domem tego tajemniczego gatunku przecina wiele strumieni i potoków, ale brak tam zbiorników wody stojącej. Kokoszka czerwodzioba jest więc przystosowana do życia w zupełnie innym środowisku niż kokoszka zwyczajna. Ma tylko jedną bliską i równie tajemniczą kuzynkę.

POSZUKIWANIA LEŚNEJ KOKOSZKI

Nawet w momencie odkrycia kokoszka czerwodzioba musiała być gatunkiem bardzo nielicznym, co potwierdzają relacje tubylców. Być może w przeszłości jej zasięg był szerszy, a jeżeli potrafiła latać, to mógł obejmować inne wyspy – np. Guadalcanal. Żywą kokoszkę czerwodziobą obserwowano zaledwie kilka razy. Po raz pierwszy podczas wyprawy w 1953 (Galbraith i Galbraith 1962), a po raz drugi w 1974 r. (relacje tubylców). W latach 1990–2006 na wyspie prowadzono szeroko zakrojone badania, lecz mimo to pojawiły się tylko niepotwierdzone świadectwa obserwacji tego przepięknego chruściela. W 2011 lokalni myśliwi raportowali o 2 kolejnych obserwacjach ptaka, wyglądającego według ich relacji na kokoszkę czerwodziobą. Obecnie realizowany jest projekt „In Search of the Makira Moorhen” (ang. w poszukiwaniu kokoszki czerwodziobej), na który przeznaczono 49 916 dolarów z funduszy Critical Ecosystem Partnership Fund (CEPF). Niestety, mimo szeroko zakrojonych poszukiwań, zamontowania w terenie mnóstwa fotopułapek i kamer, wciąż nie udało się potwierdzić istnienia tego gatunku.

Przyczyny spadku liczebności lub ewentualnego wyginienia tej kokoszki nie są jasne, podobnie zresztą jak w przypadku kuzynki z Samoa. Wiadomo, że tubylcy polowali na te skryte ptaki z pomocą psów. Na wyspę wprowadzono także europejskie ssaki, których drapieżnictwo mogło być gwoździem do trumny tego gatunku. Być może tym naziemnym ptakom zaszkodziły też wprowadzone

mrówki *Wasmannia auropunctata*, po raz pierwszy odnotowane na wyspach Salomona w 1972 r. i znane z tego, że atakują oczy zwierząt domowych (Taylor i in 2019). Nie bez znaczenia jest również utrata siedlisk spowodowana wycinaniem lasów, nawet tych górskich.

Przynajmniej pięć niezależnych badań zaleciło ustanowienie obszarów chronionych na Makirze, lecz mimo to wciąż żadnego nie stworzono. Niewielką nadzieję na ponowne odkrycie gatunku kokoszki czerwonodziobej daje niedostępność niektórych terenów jej domniemanego występowania oraz współczesne relacje tubylców twierdzących, że znają ten gatunek, choć spotykają go bardzo rzadko. Prawdopodobnie na ich podstawie gatunek wciąż nie został uznany za wymarły, a jego status zagrożenia według Międzynarodowej Unii Ochrony Przyrody (IUCN) to krytycznie zagrożony wyginięciem. Jeżeli ta niezwykła kokoszka wciąż żyje, jej populacja liczy – podobnie jak w przypadku kokoszki żółtodziobej – mniej niż 50 osobników (IUCN 2018). Miejmy nadzieję, że zostanie ponownie odkryta i uda się ją uratować przed zagładą, a na jej wyspie utworzone zostaną obszary chronione, które będą schronieniem także dla innych endemitów.

Podziękowania dla Joela J. Cracrafta, Thomasa J. Trombone'a, Matta Shanleya, Petera Capainolo i Paula R. Sweeta z Amerykańskiego Muzeum Historii Naturalnej za udostępnienie zdjęcia okazu.

Literatura:

BirdLife International 2018. *Pareudiastes silvestris* (amended version of 2016 assessment). The IUCN Red List of Threatened Species 2018: e.T22692857A126898664.

del Hoyo J., Collar N. i Sharpe C.J. 2019. Samoan Moorhen (*Pareudiastes pacificus*). W: del Hoyo J., Elliott A., Sargatal J., Christie D.A. i de Juana E. (red.). *Handbook of the Birds of the World Alive*. Lynx Edicions, Barcelona.

Mayr E. 1933. Birds collected during the Whitney South Sea Expedition. 22. Three new genera from Polynesia and Melanesia. *American Museum Novitates* 590: 1–6.

Olson S.L. 1975. The South Pacific gallinules of the genus *Pareudiastes*. *Wilson Bulletin* 87(1): 1–5.

Taylor B., de Juana E. i Sharpe C.J. 2019. Makira Moorhen (*Pareudiastes silvestris*). W: del Hoyo J., Elliott A., Sargatal J., Christie D.A. i de Juana E. (red.). *Handbook of the Birds of the World Alive*. Lynx Edicions, Barcelona.

Kokoszka żółtodzioba jest nieco mniejsza od kokoszki czerwonodziobej, lecz równie tajemnicza i mało poznana.

rys. Piotr Głysz

KUZYNKA Z SAMOA

Znaczne różnice w budowie i ekologii skłoniły naukowców do umieszczenia kokoszki czerwonodziobej w nowym, odrębnym rodzaju *Edithornis* (Mayr 1933). Jednak już sam Mayr zauważył, że na wyspie Savai w archipelagu Samoa występuje, lub raczej występował, podobny gatunek – kokoszka żółtodzioba *Pareudiastes pacificus*, i że być może zasadne będzie umieścić oba w jednym rodzaju. Późniejsze badania potwierdziły te przypuszczenia (Olson 1975). Kuzynka z Samoa jest mniejsza od kokoszki czerwonodziobej, ma mniejszy i mniej masywny dziób, mniejszą tarczę czołową, nagi obszar pod okiem nie jest tak rozległy, a jej ubarwienie jest bardziej ciemnobrązowe. Oba gatunki pod względem morfologicznym i osteologicznym są formami pośrednimi między kokoszkami *Gallinula* i modrzykami *Porphyrio*. Niestety, kokoszka żółtodzioba jest równie tajemnicza i słabo poznana jak kokoszka czerwonodzioba. Znamy ją jedynie z 3 skórek i jednego jajka, a jej ostatnia wiarygodna obserwacja pochodzi z 1873 r. (del Hoyo i in. 2019). Tubylcy twierdzili, że wyginęła ok. 1907 r., jednak nadzieje na jej przetrwanie wzbudziły dwie możliwe obserwacje: w sierpniu 1984 r. oraz w październiku 2003. Podjęto szeroko zakrojone poszukiwania tego gatunku pomiędzy czerwcem a sierpniem 2005 r., a potem jeszcze w 2012. Niestety, do tej pory nie udało się odnaleźć kokoszki żółtodziobej. Jeżeli gatunek ten przetrwał, jego populacja jest zapewne mniejsza niż 50 osobników, podobnie jak w przypadku kuzynki z wysp Salomona.